

Da Bregninge Sogn blev annekteret af Landet

*Fru Helwig Hardenberg var en energisk Dame,
som hverken Biskop eller Provst kunde trodse*

Et 200 Aars Jubilæum for den nuværende Ordning

af Aage Bøggild

En avisartikel fra 4. oktober 1938 fortæller:

Det er i Aar 200 Aar siden, at Bregninge og Landet Kirkesogne hver for sig blev selvstændige efter 160 Aar at have udgjort eet fælles Kirkesogn. I den Anledning kan der være Grund til at fremdrage nogle af de Enkeltheder, der bevirkede Sammensmeltningen og Adskillelsen, et Emne som afdøde Kirkehistoriker Pastor Holger Fr. Rørdam har beskæftiget sig med, og hvis Arbejde da ogsaa væsentligt er benyttet i denne Artikel tillige med Oplysninger fra »Kancelliets Brevbøger,« Pastor Lunds Bog om Thorseng, Schacks Fundatssamling for Svendborg Amt og Wibergs Præstehistorie.

Tre Præstegaarde brændte i Løbet af 30 Aar

Den egentlige Aarsag til, at de to Sogne blev slaaet sammen, var Ildebrande. I løbet af 30 Aar nedbrændte Bregninge Præstegaard 3 Gange, efter mellem hver Ildebrand at have været opført paa ny, og det er i Grunden tilgiveligt, at den gode Præst Mads Jakobsen, der havde opbygget den 3. Præstegaard, blev saa nedslaaet af dennes Tilintetgørelse ved Luernes Hjælp, at han forlod sit Kald. Han saa ingen Udvej til atter at faa en Præstebolig og haabede paa at blive forflyttet til et andet Embede, hvilket han da ogsaa opnaaede, men kun efter nogle drøje Aar, grundet paa Fattigdom, som han tilbragte i Svendborg. Hans Forgænger, Hr. Peder Philo-

soph, for hvem Præstegaarden ogsaa blev Offer for Ilden, nødtes ligeledes til at forlade Taasinge, grundet paa den Forarmelse, han var geraadet i. Det var derfor ikke underligt, at det var vanskeligt at finde en Præst til det ledigblevne Embede efter Mads Jakobsen, tilmed da der ingen Udsigter var til at erholde offentlige Midler til Opførelsen af en ny og fjerde Præstegaard. I to Aar blev Gudstjenesten i Bregninge Kirke besørget af en Kapellan fra Svendborg, men det hændte jævnlige, at Storm og Uvejr lagde Hindringer i Vejen for Kapellanens Overfart til Øen, og derved maatte Beboerne »undertiden miste Tjenesten«.

Kongen tillader Sammenslutningen

Gennem sin Kansler, Niels Kaas, blev Frederik II gjort bekendt med de vanskelige Forhold, som den fynske Bisp, Niels Jespersen, i et Brev til Kansleren havde skildret. I dette foreslaar Biskoppen, efter at have overvejet Sagen med Herren til Kærstrup, Lensmand Erik Rosenkrantz - »alvorligen her om med den gode Mand Erik Rosenkrantz mig bespurdt och begierit hans gode Raad i thenne Sag. »En af disse gode Midler: enten maa der bygges eller udlægges en bekvem Præstegaard med tilbørligt Tilliggende og skabes ydermere Forbedring til Præstens Underhold eller at Kongen naadigst vil bevilge Bregninge Kirke

annekteret en af de andre Kirker og Præster der på Landet (Taasinge benævnes ved »Land« og ikke ved Ø), som kan varetage Tjenesten, indtil andet berammes.«

Dette brev er dateret 8. August 1575, og allerede den 20. August udgik der kgl. åbent Brev, om at Bregninge Sogn måtte annekteres til næst hosliggende Sogn efter Stiftslensmanden (Axel Wiffert) og Biskoppens nærmere bestemmelse.

Foreningen af Bregninge og Landet var Biskoppen imidlertid ikke så interesseret i, den var Erik Rosenkrantz's påfund. Biskoppen ønskede helst, at det første Alternativ blev valgt. Han tøvede derfor noget med Kongebrevets Gennemførelse, og da Rosenkrantz døde d. 8. November 1575, fik sagen lov at ligge til foråret 1576, da hans Enke.

Helvig Hardenberg tog fat

Hun var en Dame med stor Indflydelse, foruden at hun var meget rig. Sit Navn har hun forevigt igennem det Legat, hun stiftede i sit Navn 23. September 1586, bestaaende af et Hus i Svendborgs Klosterstræde, hvor 6 Fattige skulde have Bolig og dertil Renten, 5 pct. af 2000 gode og uforfalskede Rigsdaler. Hun arbejdede af al Kraft paa, at Bregninge skulde blive et Anneks-Sogn, skønt det naturligvis var Bregninge Sogns øvrige Beboere imod, og hendes Henvendelse til Kongen foraarsagede et nyt Kongebrev til Axel Wiffert og Bispen Niels Jespersen. I dette beretter Kongen, at Fru Helvig har meddelt ham, at Bregninge Sogn er et fast ringe Sogn, som næppe kan underholde en Præst, og Kongen beder og begærer, at Annekteringen, der heller ikke vil være ubekvem for Sognefolket, finder Sted ved første Lejlighed.

Niels Mule i Landet ked af Dobbeltvervet

Efter at Biskoppen havde modtaget dette Brev, overdrog han Præsten i Landet, Hr. Niels (Mule), ogsaa at betjene Bregninge Kald indtil videre.

Saaledes var det Biskoppens Mening og ligeledes Beboernes i Bregninge, men Ordningen blev altsaa mere end midlertidig, skønt der fra Provsten i Svendborg Hans Eskildsen blev gjort mange Forestillinger om ikke at annektere Sognene. Niels Mule var ikke glad for sin paanødede Dobbelttjeneste, og han fik Raadet i Svendborg med Borgmesteren, Rasmus Skriver, i Spidsen til at udstede et offentligt Brev, som blev oplæst baade paa Bregninge og Landet Sogne-Stævner. I dette Brev betyder Raadet med deres signerede Segl, at Hr. Niels beklager sig at være en haard Byrde paalagt, og at han vil haabe, Provsten vil skille ham af dermed, da det er ham meget tungt længere at forestaa to Kirketjenester.

Seks Dage senere sendte Provsten Biskoppen en Skrivelse, hvori han beretter, at han har formanet Hr. Niels i Landet, at han skulde holde sig fra den fremmede Tjeneste i Bregninge Sogn, som han ikke var kaldet til, hverken af Gud eller Menighed, og han minder ham om, hvad Ende det ellers ville tage på det sidste. Videre skrev han:

Da rørte Gud hans Samvittighed og Hjerte, at han fortrod, hvad han af Verden havde ladet sig forføre til, og han begærede højlgt at løses for denne Samvittigheds Byrde og denne svære Trældom, saaledes at han bedre kunde tjene Gud og sin egen Hjerd. Hvorfor min ganske kærlige Bøn til Eder (Biskoppen) er, at I for Guds Æres Skyld nu vil gøre og handle gudfrygtige og velbyrdige Fru Helvig, som nu er paa Arreskov, at hun ikke længere skulde hænges denne fattige Mand paa, men lade ham komme til nogen Rolighed igen, særlig paa hans Samvittigheds Vegne, og med Eders gode Raad oplede sig en skikkelig Person, som kunne lovligt kaldes som rette Sognepræst til Bregninge Sogn med det allerførste. Og efterdi den gode Almue i Bregninge Sogn altid er fundet ganske velvillig efter deres Formue og haver baade født og underholdt deres tidligere Sognepræster, før den gode Fru kom did til Landet (Øen), at

hun, som nu er bleven den bedste Sognemand, vil finde sig godvillig til at hjælpe til Gode, at Præstegaarden kunne blive opbygget igen paa et belejligt Sted, og den almægtige Gud maatte nyde Part og Del blandt det meget gode, han nu haver forlenet hende, at det maatte gaa hende og hendes kære Børn des bedre baade i dette og i det tilkomne Liv.

Efter denne kraftige Opfordring til Bispemanden fik Fru Helvig et Brev fra Lensmanden Axel Wiffert og Bispemanden i Forening, hvori de bl. a. skriver, at der findes ringere Sogne på Fyn end Bregninge, og at de erfarer, at hvert Sogn (Bregninge og Landet) kan underholde en Sognepræst, hvorfor vi ikke vide at kunne annexere samme tvende Sogne uden Hans kongelige Majestæts videre Befaling.

Fru Helvig kræver - Kongen befaler

Denne Befaling lod ikke vente længe paa sig. Fru Helvig satte sig straks i Bevægelse for at gennemtrumfe sin Beslutning, og allerede 10 Dage efter, d. 25. Marts, havde hun udvirket et Kongebrev, hvori Anneksjonen sker med »Vor Vilje og Befaling« ud fra Fru Helvigs Beretning om, at det ogsaa er Flertallet af Sognemændenes Ønsker.

Denne Udtalelse maa dog staa for Fruens egen Regning, da hun ikke i løbet af de 10 Dage har kunnet naa fra Arreskov til Taasinge for at forhandle med Sognets Mænd.

Endnu veksles nogle Skrivelser, særlig var Provsten ivrig for at undgaa Sammenslutning. Fra Fru Helvig fik han Meddelelse om, at hun, saafremt han ikke vilde holde sig Kongebrevet efterretteligt, vilde lade Kirkedøren tillukke. Dagen efter denne Besked tog han selv til Taasinge, hvor han paa et Sognestævne fremstillede Situationen. Fra Almuen fremstattes, at kun to eller tre Mennesker fra hver Gaard kom til Guds Ord og Sakramente, fordi at Tjenesten skete i Utide, hvor ellers skulle komme seks eller otte. »Dog ingen turde kny for dette strenge Herskabs Skyld«. Provsten

tog derefter til Bregninge for selv at holde Gudstjeneste, og efter denne blev han af Fru Helvig inviteret hjem til Kærstrup. Men Samtalen her ændrede ikke Fruens Holdning. Hun var fast besluttet paa at bruge Kongens Brev og gad se dem, der ville forhindre hendes og hendes salig Husbonds Forsæt. Gudstjenesten i Bregninge tog Provsten sig foreløbig af. Provstens Energi hjalp ikke. Kort Tid efter modtog han fra Biskoppen en venskabelig, men bestemt Henstilling om at lade Hr. Niels forrette Tjenesten, til han faar videre Besked, da han (Provsten) ikke uden stort Besvær kan passe de kirkelige Handlinger i Bregninge. Denne videre Besked kom aldrig, og Niels Mule maatte varetage Tjenesten i begge Sogne indtil sin Død i 1581, hvorefter Hr. Morten Nielsen Cunber Mesbingius af Fru Helvig blev kaldet til Sognepræst for Landet og Bregninge Menigheder.

Man vil af dette forstaa, at Fru Helvig har været en bestemt Dame, som forstod at sætte sin Vilje igennem. Rørdam antyder, at Grunden til hendes Beslutning muligvis har været, at hun vilde undgaa de Udgifter, som hun vilde komme ud for, naar en ny Præstegaard skulle opføres, og Præsteembedet tillægges større Indtægter. Dette er jo vanskeligt at bestride, og de gode Gerninger, som hun øvede med at oprette førnævnte Legat og sammen med sin Søn at skænke Bregninge Kirke en Kirkeklokke, hvis Inskription lyder saaledes: »Anno Dei 1590 Frue Hedevig Hardenberg til Arreskov og hendes Søn Jakob Rosenkrantz lod denne Klock støbe den 8. Juli. Mester Michael von Rostock hat mich gegossen; aus dem Fur bin ich geflossen«, kan jo ogsaa fortælle det modsatte. I saa Fald har det været hendes Myndighed, der for hende har været det afgørende.

Sognene skilles atter

Den gode Præst til Bregninge og Landet Menigheder kunde have nok at gøre, naar det gejstlige Arbejde i begge Sogne skulle forret-

tes omhyggeligt, men det skulde blive endnu besværligere.

I 1687 indrettede Søhelten Niels Juel den nuværende Slotskirke paa Valdemar Slot, og dermed fik Præsten endnu en Kirke at prædike i. Selvfølgelig bevirkede Indrettelsen af denne Kirke, at Tilslutningen til Bregninge kirke blev endnu mindre, end Sammenlægningen af Sognene havde bevirket, og i de følgende Aar opstod der da den Tanke, at Bregninge Kirke skulle nedlægges. Der førtes flere Forhandlinger herom, men i Stedet for Nedlæggelse gav disse Stødet til, at Bregninge Sogn atter fik egen Præst. I 1721 gjorde Præsten N. Lucoppidan paa Opfordring af Biskoppen Jakob Lødberg Rede for Forholdene i Bregninge Sogn, og han gik i denne Indberetning stærkt ind for, at Bregninge Kirke bevaredes, da en Del af Sognets Beboere i modsat Fald vilde faa saa langt til Kirke, at de derved ville komme til »at miste Guds Ord og blive berøvet deres Kirke, de har haft i saa god Fred af Alders Tid«. Derfor kan han ikke føje sig efter Hr. Cammerjunkeren (Stamhusbesidderen) Begæring.

Der blev da ikke gjort mere ud af Sagen i denne Omgang. Lucoppidan døde i 1730, og med den nye Præst Matthias Reutz skete heller ingen Ændring, men efter dennes Død i 1738 kom Forhandlingerne atter i Gang, og ved Stamherrens Imødekommenhed blev Forholdene ved Bregninge Sogne kaldt saa gode, at en Præst mageligt kunne eksistere derved.

Fyns daværende Biskop, Christian Ramus og Kammerherre og Oberst Niels Juel (Søhelten Sønesøn), konfererede om en fremtidig Ordning, og de to Herrer enedes om at begære Kong Christian VI' s allernaadigste Konfirmation paa et Brev og Stipulation, der nøje angav, hvorledes Ordningen ville blive, dersom hvert Sogn fik sin Præst. Niels Juel havde forinden faaet Konfirmation paa to Kaldsbreve lydende paa Christen Morsing for Landet Sogn og Christopher Iversen for

Bregninge og Slottets Kirke, efter at den foregaaende Præst var død, og foruden det sædvanlige Offer skulde Bregninge-Præsten aarlig nyde 50 Rigsdaler for sin Guds Tjeneste paa Slottet. Endvidere forpligtede Niels Juel sig til at anvise en Præstegaard med de fornødne og »bekvemme skikkelige Værelser at bo udi«. Pastor Iversen blev tilbudt en Gaard i Gl. Nyby med tilliggende Jord, endvidere fik han den Jord lagt til, som hørte til den Præstegaard, hvis Tomter Mads Jakobsen havde forladt 170 Aar tidligere. Præstegaarden i Nyby viste sig mærkeligt nok ogsaa at være efterstræbt af Luerne; den nedbrændte lige som de tidligere 3 Præstegaarde, men denne Gang ville man dog ikke risikere, at Præsten rejste. Han fik en Bolig i Troense, i den Allé der endnu kaldes Præstealleen.

Konfirmationen paa Kongens Godkendelse af Nyordningen forelaa i Slutningen af 1738. Den lød som følger:

Da ville vi bemelte Brev og Stipulation udi alle dets Ord, Clausuler og Puncter, saasom det her oven indført findis, allernaadigst have confirmeret og stadfæstet, saa og hermed confirmere og stadfæste; forbydendes Alle og Eenhver her imod, eftersom foreskrevet staaar, at hindre eller i nogen Maade Forfang at gøre under Vor Hyldest og Naade.

Givet paa Vort Slot Friderichsborg den 12. Decembris 1738.

Under Vor Kongelige Haand og Signet.

Christian R.

I. L. Holstein.

Aage Bøggild var født 1888 i København. Han blev bosat i Vindeby og Troense og var journalist ved »Svendborg Avis« med Tåsinge som virkeområde. Det er sikkert i denne avis, at artiklen her har været trykt. Han var tillige antikvarboghandler og døde 1951-14/09.